

Exkursioner under kursen ”Upptäck Gammelskogen” i Piteå

28-29 augusti 2021

28 augusti 2021

Naturresevat Ludenhatten, Piteå kommun

Samling och presentationsrunda sydväst om Gäddträsket.

Vi börjar med att gå in i en olikåldrig blandskog med tall, gran, björk, enstaka sälg och rönn, söder om Gäddträsket – här pratar och diskuterar vi om vad som kännetecknar en blandskog, hur man åldersbestämmer en tall och gran och hur gamla träd kan bli.

Vi fortsätter vår vandring in i en mer renodlad tallskog.

Snart uppenbarar sig ett hygge precis intill reservatsgränsen (eventuellt är t.o.m. något träd innanför reservatet avverkad). Vi pratar om hur hyggen påverkar skogens mikroklimat (ökad solinstrålning, minskad luftfuktighet, ökad kolavgivning osv) och hur träd samarbetar och kommunicerar med varandra med hjälp av mykorrhiza-svampar. De äldre träden (moderträden) uppfostrar de yngre träden och beskuggar dem så att de växer långsammare, får tätare årsringar och blir mer beständiga och tåliga mot vindpåverkan, svamp- och insektsangrepp. Kalavverkningar förstör trädens samarbete och [ca 75 % av alla mykorrhizasvamp-arter kan gå förlorade](#). Även [förekomsten av blåbär \(dess biomassa\) minskar med upp 70 % efter en kalavverkning](#). Det tar därefter ca 50 år tills blåbärsrisen återhämtat sig och nått det jämviktsläge som rådde innan avverkningen.

Vi vandrar över en myrmark med vitmossa (det finns över 40 olika arter av vitmossor i Sverige). Vitmossa har en god vattenhållande förmåga, är antiseptiskt och kan läggas på sår. I myrkanten växer enbuskar som både kan bli gamla och upp till 18 meter höga (som träd).

Efter myrmarken kommer vi in i en ca 90-årig lövrik och relativt tätvuxen barrblandskog med tall, gran, björk, asp och sälg i en västsluttning mot Gäddträsket, en s.k. lövbränna. Skogen brann troligtvis på 1930-talet och efter branden var björk och asp några av de första träden att återkolonisera marken. Nu sker självgallring i skogen och en del av framför allt lövträden börjar dö (av naturliga orsaker) vilket ger en allmän förekomst av lövved i skogen. Vi hittar en gammal tallöverståndare som överlevde branden 1930 och är ca 150-200 år.

Ovan västsluttningen ökar inslaget av gamla granar i en myrkant där vi hittar den rödlistade och nära hotade lilla svampen **gammelgransskål (NT)**. Gammelgransskålen ser ut som en liten avlång svart kaffeböna och i fuktigt tillstånd öppnar den sig och är då gul eller orange inuti. Vi hittade bara lite sämre exemplar av stängda gammelgransskålar.

Vi går över en myr med klena och senvuxna tallar för att komma in i en gammal tallnaturskog med tallar i 200-250 årsåldern. Tallarna har pansarbark, kraftigt förvridna grenar och plattade kronor. Flera av tallarna är grova. Här finns både gamla tallågor och stående gamla torrträd/tallrakor. Den rödlistade och nära hotade **garnlaven (NT)** växer på några av de gamla och senvuxna granarna i skogen. Garnlaven liknar den vanliga skägglaven men saknar den vita mörken som skägglaven har samt är tydligt Y-förgrenad.

Längre in i skogen ökar förekomsten av gran och gamla grova granlångor. Här hittar vi de två rödlistade och nära hotade vedsvamparna **rosenticka (NT)** och **ullticka (NT)**. Rosenticka ser lite ut som en liten hästhov och liknar den vanliga vedsvampen klibbticka men är istället rosa-färgad på undersidan (klibbtickan är vit på undersidan). Den växer gärna på grova gamla granlångor i skogar med jämn luftfuktighet. Ulltickan är chokladfärgad och luktar lite som apelsinchoklad. En bit bort hittar vi även den rödlistade och nära hotade vedsvampen **granticka (NT)** på en grov rötbruten granhögstubbe och tillhörande granlångor.

Tallarnas ålder i skogen är ibland ca 200-350 år och vi hittar enstaka gamla tallstubbar varav den rödlistade och nära hotade laven **vedskivlav (NT)** växer på en av dem. Vedskivlaven har små svarta fruktkroppar som ser ut som små diskar som sitter gytttrade på varandra med en grågrön bål under. När vedskivlaven är fuktig blir de små diskarna uppsvällda och ser ut som små kulor som sitter tätt mot varandra.

Vi kommer upp på en berghäll där vi äter lunch omgivna av gamla senvuxna tallar. Berget utgörs av ett kalottberg som uppkom efter senaste istiden.

Efter lunchen går vi ned för berghällsslutningen där det fortsatt växer gamla tallar i 200-300-årsåldern, eventuellt äldre. Gamla solexponerade tallågor ligger spridda i slutningen.

Vi kommer till sist till ett dike nedan slutningen och på andra sidan diket växer yngre tallar, granar och björkar. Här tar vi en fikapaus. Medelåldern bland granarna är troligtvis ca 70-80 år i detta bestånd. Flera gamla mossövertäckta stubbar finns i skogen vilket är tecken på att skogsbruk tidigare bedrivits här.

Vi går en bra bit genom delvis påverkade skogar och passerar flera diken. Vi är på väg till den nordöstra delen av skogen där de äldsta träden i skogen ska finnas. Tyvärr löper Amandas kompass amok (den har blivit avmagnetiserad) och vi går åt fel håll (i en cirkel). Som tur är upptäcker några av kursdeltagarna detta och vi går nu åt rätt håll genom tätt tallbevuxna myrmarker och lite mer triviala skogar. Vi kommer till sist till ett dike och på andra sidan diket börjar gamla tallar uppenbara sig. På en gammal senvuxen tall som står i närheten av vattnet växer den rödlistade och nära hotade vedsvampen **tallticka (NT)**. Talltickan växer vanligtvis endast på tallar som är 150 år eller äldre (de kan växa på tallar som är 100 år också men brukar först visa sina fruktkroppar på tallar som är minst 150 år).

Klockan börjar bli mycket och vi nöjer oss med att se den fina tallskogen på håll.

På vägen tillbaka går vi åter igen på en hållmark, över myrmark, yngre skogar och i en gammal barrblandskog med gamla tallar och granar.

Tack för idag!

--

29 augusti

Degerberget, Piteå kommun

Samling och ny presentationsrunda (det har tillkommit några nya deltagare sedan gårdagen) nedan Degerberget. Maud Söderholm Häll berättar om Degerberget, Sveaskogs avverkningsplaner, att delar av skogarna i området i efterhand har registrerats som nyckelbiotoper, att Sveaskog redan hunnit avverka och underröja delar av skogarna och att reservatsförhandlingar med Länsstyrelsen nu pågår.

Vi går in i skogen och möts ganska snart av gamla tallar i 200-årsåldern. Vi pratar om hur man känner igen gamla tallar och hur gammal en tall kan bli (ca 800 år). Vi frågar oss också om träd kan tänka och om de besitter intelligens. Man har hittat hjärnliknande strukturer i träds rötter som har molekyler som påminner om de molekyler man hittar i djurs och våra hjärnor.

Vi kommer in i det första skogsområde som Sveaskog avverkningsanmält och här har de redan hunnit underröja skogen, dvs röja bort klenare träd.

Vi kommer högre upp på berget där ett vidsträckt klapperstensfält uppenbarar sig. Vi går fram till utkipunkten och blickar ut över det vidsträckta landskapet. Vyn här uppifrån är imponerande.

Vi vänder, passerar åter igen klapperstensfältet och går in i den skog som har registrerats som en nyckelbiotop. Här växer en barrblandskog med tall, gran och björk. Vi kikar på Skogsstyrelsens checklista för nyckelbiotopsregistrering och bedömer utifrån den om vi också anser att skogen bör vara en nyckelbiotop. Flera tallar i omgivningen bedöms vara i 110-120-årsåldern.

Ett av Skogsstyrelsens minimikrav för att en skog ska vara en nyckelbiotop är att beståndets ålder ska vara över 100 år. Det ska även finnas förekomst av lågor i varierande grad av nedbrytning. Vi går igenom hur man bedömer lågors nedbrytningsgrader/-stadier i en skala från 1 (mycket hård död ved) – 5 (mycket nedbruten död ved). Ett av Skogsstyrelsens utslagsgivande krav för att en skog ska vara en nyckelbiotop är att det ska finnas rikligt med hänglavar. Det anser vi att det gör – det finns främst både manlav och grå tagellav i skogen.

Vi fortsätter in i granskogen och där finns flera rötade granlångor, vilket också är ett utslagsgivande krav i Skogsstyrelsens checklista för nyckelbiotoper med gran. Vi kikar på Skogsstyrelsens stödkriterier där minst 9 av kriterierna behöver uppfyllas för att skogen ska vara en nyckelbiotop, bl.a. ska skogen vara flerskiktad (finns flera olika trädhöjder i skogen), olikåldrig, ansluta till vattendrag (det finns en bäck lite längre bort), tydligt mosstäck på lågor och stenar, tydligt inslag av lågor och enstaka luckor i beståndet. Vi håller med om att skogen bör vara en nyckelbiotop.

Maud visar var den rödlistade och sårbara lilla orkidén **knärot (VU)** växer. Vi hittar ett flertal individer av den på marken. Maud visar även den rödlistade och nära hotade **lunglaven (NT)** på en grov gammal björk. Hon håller vatten på den och den får sin karaktäristiska neongröna färg (i torrt tillstånd är den mer grå-grågrön i färgen).

Vi går upp på en berghäll där vi äter vår lunch. Efter lunchen kikar vi på några kollekt av de nära hotade vedsvamparna **rynkskinn (NT)** och **gränsticka (NT)** som Amanda Tas har med sig – vedsvampar som vi borde kunna ha hittat vid Ludenhattens naturreservat men som vi inte såg, troligtvis på grund av att det varit en mycket torr sommar (det har överlag varit lite vedsvampar i år).

Efter lunchen fortsätter vi genom granskogen upp på en ny berghäll med flera gamla tallar och senvuxna granar. En gran har kraftig bark och grova rejält hängande grenar och ser ut att vara minst 250-300 år.

Vi passerar en tall med hackspår (som ett pärlband med hack i rader på stammen) av den rödlistade och nära hotade **tretåiga hackspetten (NT)**.

Nedan hällmarken växer en gallrad tallskog med tallar i 90-120-årsåldern. Andra trädslag samt död ved saknas i stor utsträckning. Troligtvis har den döda veden städats bort. Intill den gallrade tallskogen finns ett hygge med färre än 10 kvarlämnade stormfasta träd på hygget (detta är ett av kriterierna för FSC-certifierade skogsbolag som åter igen inte uppfylls). Intill hygget finns även ett tätvuxet tallplantage med tallar i 30-40-årsåldern.

Vi är nu på väg till nyckelbiotopen vid Hötjärnhällan där den rödlistade och sårbara orkidén **norna (VU)** blommar i början av sommaren (så här års är det mycket svårt att hitta rester av den). Vägen dit är kantad av plantager och påverkad skogsmark.

Väl på plats i nyckelbiotopen vid Hötjärnhällan möts vi av en gammal granskog med hög luftfuktighet. På en gammal granlång växer de rödlistade och nära hotade **köttickan (NT)** och **violmussling (NT)** (ser ut som den vanliga violtickan som har en vit hatt men istället för att ha lila porer på undersidan har den lila lameller (ränder)). Vi hittar åter igen den sårbara **knäroten (VU)** växandes på marken. På marken växer **vispstarr**, **kransmossa** och halvvisna orkidéer, bl.a. **fläcknycklar**, som indikerar att marken är näringsrikare och att det kan finnas inslag av kalk. Inslaget av tall ökar i skogen och här hittar vi utöver vispstarr och fläcknycklar, även bergslok och stenbär som brukar indikera kalkrikare marker i tallskog (om man hittar minst fyra kalkindikerande arter på en yta av 0,25 hektar). Kalktallskogar är en mycket sällsynt naturtyp i Sverige idag.

Vi vandrar åter igen genom ett påverkat skogslandskap med plantager, unga trädbestånd och hyggen tillbaka till vägen där Mauds bil står och skjuts väntar tillbaka till samlingsplatsen. Det blir uppenbart att de skogar som vi besökt nu i helgen verkligen är värdefulla naturskogar med en levande och än så länge fungerande biologisk mångfald – något som är allt ovanligare i dagens produktionsinriktade skogslandskap.

Tusen TACK för denna skogshelg!